

MIKKO LAHTINEN

Poliittisen filosofian mestarit

Ensi heinäkuussa tulee kuluneeksi kaksisataa vuotta Alexis de Tocquevillen (1805–1859) syntymästä. Ikään kuin merkivuoden kunniaksi Gaudeamus julkaisee keväällä suomeksi hänen tunnetuimman teoksensa *Demokratia Amerikassa* (1835–1840; ruotsiksi teos ilmestyi heti tuoreeltaan kuusiosaisena laitoksena *Om folkväldet i Amerika* Tulkholmassa 1839–1846). Sen lähtökohdiana oli nuoren Tocquevillen ja hänen ystävänsä Gustave de Beaumontin lähes vuoden päivät kestänyt matka Amerikkaan (1831–1832) ja päämääränä Tocquevillen pyrkimys ymmärtää hänen oman yhteiskuntansa turbulenteja historiallisia muutoksia vuoden 1789 vallankumouksesta Napoleonin ja restauraation ajan kautta Ludvig Filipin heinäkuun 1830 monarkiaan. Matkansa nämä kaksi vanhan bourbonilaisen aristokratian nuorta jälkeläistä tekivät tälle uudelle ”porvarikuninkaalle” olosuhteiden pakosta uskollisuudenvalan vannoneina viranhaltijoina tehtävään tutkia Yhdysvaltain vankilaoloja ja samalla ottaa etäisyyttä vastenmieliseltä tuntuneeseen uuteen hallintoon.¹ Miesten yhdessä laatima perusteellinen raportti *Du système pénitentiaire aux États-Unis et de son application en France* ilmestyi vuonna 1833. Silloin Beaumont oli jo sanottu irti tuomarin virastaan ja ystävälleen lojaali Tocqueville ottanut eron tehtävistään maan oikeuslaitoksen palveluksessa.

Vaikka *Demokratia Amerikassa* oli suuri menestys, toi palkintoja ja avasi *Académie Française*’n ovet, Tocqueville ei

antautunut kirjailijan uralle vaan pyrki ja pian tuli valituksi maansa parlamenttiin kotiseutunsa Valognesin edustajana. Käytännön politiikasta hän hankki arvokasta paikallistason kokemusta Manchen departementin käräjien yleiskonseljin jä-

«Tocqueville ei rakenna teoksissaan yleispäteväksi tarkoitettua yhteiskuntafilosofista systeemiä, mutta ei myöskään anna ajan kiihkeiden tapahtumien tai välittömien omien intressiensä sokaista historiallista arvostelukykyään. Kontingentit, jopa sattumanvaraiselta vaikuttavat tapahtumat tulevat liitetyiksi pitkän ajan vaikuttavien historiallisten tendenssien yhteyteen. Lukija voi havaita, kuinka ”yleinen” ja ”erityinen” todella muovaavat toinen toistaan.»

senenä (1842–48). Parlamentissa Tocqueville lukeutui Guizot’n hallituksen tasavaltalaisiin arvostelijoihin, mutta säilytti riippumattomuutensa puolueklikeihin nähden.

Kuten Tocquevillen koottujen teosten toimittaja J.P. Mayer toteaa hienossa teoksessaan *Alexis de Tocqueville masojen aikakauden ennustaja* (suom. 1956), Tocqueville vaali tarkasti henkistä itsenäisyyttään ja arvioi ratkaisunsa omaksumiensä ihmisarvon ja inhimillisen vapauden periaatteiden mukaan. Hän oli periaatteen ja toiminnan mies yksissä kuosissa, mutta lisäksi myös hämmästyttävän tarkkanäköinen ja laajakatseinen poliittinen filosofi tämän käsitteen hienoimassa merkityksessä. Ehkä oivallisimman todistuksen tästä antaa Tocquevillen kuoleman jälkeen julkaistu ”muistelmateos” *Souvenirs* (1893), jonka hän kirjoitti vuosina 1850–1851 ymmärtääkseen paremmin heinäkuun monarkian nousua ja tuhoa, vuoden 1848 helmikuun ”sosiaalisen” vallankumouksen myötä syntyneen toisen tasavallan kiihkeitä vaiheita ja Louis Napoléon Bonaparten valtaannousun perimmäisiä syitä. Jälleen analyysien lähtökohdiana olivat Tocquevillen hankimat omakohtaiset kokemukset ranskalaisesta poliittisesta elämästä niin Ludvig Filipin aikana kuin toisessa tasavallassa valtiopäivämiehenä ja perustuslakia laativan komitean jäsenenä sekä lopulta presidentiksi nostetun Bonaparten hallituksen ulkoministerinä vuonna 1849. Teoksen analyysien kuten Tocquevillen muidenkin kirjoitusten kiinnostavuutta lisää suuresti kirjoittajan *ambivalentti* asema vaihtuvien vallanpitäjien ja kamppailevien yhteiskuntaluokkien todellisuudessa.

Souvenirs, kuten myös Tocquevillen 1850-luvulla suorittamiin perusteelli-

siin tutkimuksiin perustuva *L'Ancien régime et la révolution* (1856), tarjoaa malliesimerkin poliittisesta filosofiasta, jossa avarat historialliset perspektiivit ja laajat yhteiskunnalliset näkökohdat yhdistyvät hyvin tarkasti fokuoituun faktuaalisten tapahtumien ja niissä mukana olleiden henkilöihahmojen arviointiin. Tocqueville ei rakenna teoksissaan yleispäteväksi tarkoitettua yhteiskuntafilosofista systeemiä, mutta ei myöskään anna ajan kiihkeiden tapahtumien tai välittömien omien intressiensä sokaista historiallista arvostelukykyään. Kontingentit, jopa satumanvaraiselta vaikuttavat tapahtumat tulevat liitetyiksi pitkän ajan vaikuttavien historiallisten tendenssien yhteyteen. Lukija voi havaita, kuinka ”yleinen” ja ”erityinen” todella muovaavat toinen toistaan. Tocqueville ottaakin todesta Machiavellin – hänkin ambivalentissa positiossa (tasavalta – Medicit) ollut teorian ja toiminnan mies – teoksessaan *Istorie fiorentine* lausumat varoituksen sanat, että kaikkein kehoimpia ovat arvostelmat, jotka eivät ota huomioon arvioidun tilanteen yksityiskohtia (*particulari*). Poliittikan käytännöissä epätarkkaan tilanneanalyysiin perustuvat prognoosit vievät perikatoon. Firenzelaïsen edeltäjänsä tapaan Tocqueville kykenikin sijoittamaan ”yksityiskohdat” syvempien ja pitempien kehityskulkujen yhteyteen ja sen tähden ennustamaan hämmästyttävän oikein niin heinäkuun monarkian luhistumisen kuin Bonaparten (Napoleon III:n) diktatuurinkin.

Taito suhteuttaa yleinen ja erityinen, laaja-alainen yleishahmotus ja yksityiskohtainen tilanneanalyysi sekä käytännöllinen ja teoreettinen toiminta toisiinsa on perin harvinaista herkkua niin politiikassa kuin politiikan filosofiassakin. Yleisen ja erityisen suhteuttamisen vaikeudesta politiikassa tarjoaa klassisen esimerkin juuri heinäkuun monarkian aika. Tocquevillen mielestä Ranskan parlamenttisa ja hallituksessa ei ollut istunut milloinkaan yhtä montaa oppinutta ja lahjakasta miestä kuin monarkian viimeisinä vuosina, mutta kuitenkin ”maasta puuttui ennen muuta itse poliittinen elämä”. Syy ei ollut yksilöissä, vaan poliittisessa ja yhteiskunnallisessa järjestelmässä:

”Tästä poliittisesta maailmasta, varsinkin tämän kauden, puuttui ennen muuta itse poliittinen elämä. Legaalissa kehässä, jonka valtiosääntö oli piirtänyt, se tuskin voi kehittyä ja säilyä; vanha aateli oli kukistettu,

kansa oli suljettu pois. Koska yhden ainoan luokan jäsenet [porvaristo] päättivät kaikki asiat omien etujensa ja oman henkensä mukaisesti, ei voitu luoda taistelutannerta, jolla suuret puolueet olisivat saaneet kamppailla keskenään. Tämä omituinen aseman, etujen ja siis myös mielipiteiden samanlaisuus, joka vallitsi siinä piirissä, jota Guizot sanoi ’legaaliseksi maaksi’, poisti parlamentin keskusteluista kaiken omaperäisyyden, kaiken tosiasiallisuuden ja niin muodoin kaiken todellisen kiihkeyden.”²

Todellisen poliittisen opposition ja todellisten poliittisten kamppailujen puutteesta johtui, että ”koko kansakunta ikävystyi näitä oraattoreja kuunnellessaan”. Kuten Tocqueville ennakoï, tällainen yksiiänisen ja -arvoisen politiikan aika ei voinut jatkua pitkään, vaikka siitä osalliset saatoivatkin pitää heille mieluisaa järjestelmää ikihyvänä. Kuitenkin yhteiskunnan uumenissa ja varsinkin työväenluokkien keskuudessa kehittyvät ”sosiaaliset intohimot” muuntuisivat pian myös ”poliittisiksi intohimoiksi” ja vuonna 1789 alkuun saatettujen vallankumouksellisten tendenssien todellinen vaikutus kävisi selväksi.

Aivan ainutlaatuista herkkua Tocquevillen teokset eivät onneksi ole. Hänen ja Machiavellin kaltaisten poliittisen filosofian mestareiden seuraan voidaan lukea kuuluvaksi myös antiikin Thukydidēs (*Peloponnesolaissota*), kuten myös suvereenia näkemystä Ranskan vallankumousten analyysiin osoittanut Karl Marx (*Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista* (1851–52) ja *Kansalaisota Ranskassa* (1871)) tai venäläisiä poliittisia ja teoreettisia konjunktoureja mitä taidokkaimmin eritellyt V.I. Lenin (*Mitä on tehtävä?* (1902) ja *Valtio ja vallankumous* (1917)) tai *Vankilavihkoissaan* (1929–35) Italian, Euroopan ja Yhdysvaltain historiallisia kehityskulkuja analysoinut Antonio Gramsci. Omalla tavallaan tähän joukkoon kuuluvat myös Shaftesburyn *Characteristicks* (1711/14), David Humen *Esseet* (1772/77), Baruch Spinozan, John Locken ja J.S. Millin eräät kirjoitukset sekä myöhemmin esimerkiksi Victor Klempererin natsivaltaa tutkiva *Päiväkirjat 1933–1945* (julk. 1995, osin suom. 2001) tai Suomessa J.V. Snellmanin terävimmät *Saiman* ja *Litteraturbladin* artikkelit politiikasta ja kulttuurista. Mui-

takin on, kuten Tocquevillen maanmiehet Montaigne ja Pascal, mutta aiemmin mainituistakin lienee kylliksi sille, joka tahtoo kuroa umpeen usein niin laveaa kuilua yksityiskohtiin rajoittuneen päivänpolitiikan ja vain yleisestä viehättyneen politiikan filosofian välillä.

Viitteet

1. Tocquevillen ja Beaumontin matkan lähtökohdat heinäkuun vallankumouksen jälkeisessä tilanteessa sekä eritoten itse matkan vaiheet on kuvannut perusteellisesti G.W. Pierson 800-sivuisessa teoksessaan *Tocqueville in America* (1938).
2. Sit. teoksesta J.P. Mayer, *Alexis de Tocqueville massojen aikakauden ennustaja* (suom. J.A. Hollo), s. 79.